

Gunišová, Eliška

Románová tvorba Terézie Vansovej

In: Gunišová, Eliška. *Terézia Vansová v slavistickom literárnom kontexte*.
Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2023, pp. 50-77

ISBN 978-80-280-0215-2 (print); ISBN 978-80-280-0216-9 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78333>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20230704

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4 ROMÁNOVÁ TVORBA TERÉZIE VANSOVEJ

Diskusia nad genézou románu ako žánru môže byť nejednoznačná, a teda teoreticky a názorovo otvorená. Český literárny vedec, komparatista a genológ Ivo Pospíšil uvádza, že na vývoj románu nachádzame dva protikladné názory:

- „*Román vznikl v starověkých kulturách (jeho stopy nacházíme již v starém Egyptě, rozvinul se však až v helénskem období).*
- *Román vznikl jako měšťanský žánr, jeho počátky jsou spjaty se vznikem a rozvojem buržoazie (hegelova „buržoázní epopěj“).*¹⁴⁴

Zásadné pre náš výskum je, že vývoj európskeho románu sa zintenzívňuje v 18. storočí a v 19. storočí už román ako žáner v literatúre dominuje, zvýšený záujem o román zároveň posilňuje aj vnútornú diferencovanosť typológií tejto žánrovej formy.¹⁴⁵

144 POSPÍŠIL, I. *Základní okruhy filologické a literárněvědné metodologie a teorie*. Trnava. Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. S. 178.

145 Podľa Vlašina je nutné za základné triediace kategórie považovať:

„a, žánry historicky vzniklé a časově zřetelně vymezené, jako např. r. pikareskní, rytířský, galantní, černý apod.; zvláštní skupinu zde tvoří směrové rozlišování na r. sentimentální, romantický, realistický, naturalistický, existenciální atd.;

b, žánry definované svým obsahem (tj. tematicky), členěné jednak podle prostředí, z něhož je téma čerpáno (např. r. vesnický, z uměleckého prostředí, společenský, rodinný, sociální apod.), jednak podle zpracovávané tematické oblasti (např. r. historický, fantastický, utopistický, dobrodružný, detektivní, cestopisný, mravoličný, psychologický, milostný, biografický atd.)

c, žánry definované svým tvarovým principem (nejčastěji kompozičním), jako např. r. deníkový, r. v dopisech, dialogizovaný, tzv. antiromán aj.;

d, románové typy, určené podle aspektů dalších, a to zvláště buď z hlediska funkčního zaměření (r. didaktický, tendenční apod.), anebo podle specifického literárního způsobu zpracování látky (r. humoristický, satirický, experimentální, reportážní apod.).“ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha. Československý spisovatel. 1984. S. 319.

V 19. storočí je vývoj po slovensky písanej literatúry výrazne determinovaný historickými podmienkami. Kodifikačné úsilie, národnooslobodzovacie boje, ako aj jazyková nejednotnosť predstaviteľov slovenskej inteligencie spomaľujú možnú reakciu slovenskej literárnej tvorby na európske románové smerovanie. Zvýraznený rozvoj prozaickej tvorby prichádza v 60. rokoch 19. storočia, vtedy dochádza k oživeniu „*slovenského časopisectva, ktoré sa pomocou beletristickej produkcie usilovalo rozširovať svoju čitateľskú základňu.*“¹⁴⁶ Táto vývinová skutočnosť napovedá, že v dobovej slovenskej literatúre dominovali kratšie a stredné prozaické žánre uverejňované v dostupnej periodickej tlači. A práve v periodickej tlači sa objavuje i tvorba ženských autoriek, a to po prvýkrát už v 40. rokoch 19. storočia. Potom sa periodicitu publikovania prác slovenských autoriek zvyšuje.

Záujem o román ako žáner však úplne neabsentoval, dominantnými zostávali témy historické (napr. J. M. Hurban – *Gottšalk*, Kubáni – *Valgatha*). Dôležitý posun nastal v 80. rokoch 19. storočia, kedy sa do pozornosti spisovateľov dostala aktuálna spoločenská tematika, ktorá spôsobila odsunutie historických tém do pozadia: „*Vytvoril slovenský román zo súčasnosti a nie historickú povesť bolo nielen ťťažiadostou Vajanského, ale i potrebou literatúry.*“¹⁴⁷

Genéza tvorby Terézie Vansovej bola prispôbená dobovým podmienkam, a to platilo aj v prípade literárnych žánrov, ktorým sa autorka venovala. V rozsahovo kratšej epike – písanej predovšetkým v 80. rokoch 19. storočia – zaznievali ešte silné rezíduá zo spoločenskej novely 60. a 70. rokov. Prirodzená bola aj inklinácia k nemeckým autorom (a nielen autorkám ako Eugenia Marlittová¹⁴⁸, ale napríklad i k Friedrichovi Spielhagenovi, ktorého obdivoval aj Vajanský, pričom i v jeho románoch taktiež badať inšpiráciu z nemeckých meštiackych románov¹⁴⁹).

Nadväzujúc na spoločensko-historické podložie doby, ktoré podľa našich hypotéz formovalo Vansovej tvorbu, je potrebné pripomenúť, že Vansová ponúkla čitateľskej obci román ako žáner, po ktorom bol v aktuálnej dobe dopyt práve zo strany ženského publika strednej triedy, a teda publika, ktoré vedelo čítať po slovensky, avšak jeho slovná zásoba nebola na vysokej úrovni.

Pokiaľ je pre román ako žáner vlastné, že jeho prvotnou úlohou je pomôcť čitateľovi „*aby porozumel sám sobe, aby si ujasnil své vzťahy k druhým ľidom a aby si uvědomil hodnoty, pro které žije*“¹⁵⁰, možno povedať, že aj Vansová (hoci literárnou kritikou podhodnocované) romány zamýšľala tiež ako istý model (návod) správania sa pre

146 ŠMATLÁK, S. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava. LIC. 2007. S. 125.

147 KUSÝ, I. *Próza*. In: ČEPAN, O. *Dejiny slovenskej literatúry*, Bratislava: SAV. 1965. S. 547.

148 „*Čítala som mnoho a všetko, čo mi do rúk prišlo, tak ako i pani Šoltésová [...] Ale najviac čítala som knihy nemecké. Už i preto, aby som sa v tejto reči cvičila a nezabudla, čo som sa v Bystrici naučila. Niektoré romány z Bazára a Frauen Zeitungger urobili na mňa hlboký dojem. Pozdejšie Marlitka.*“ VANSOVÁ, T. [odpis listov T. V. pre Matulayovú]. LA SNK: 198 D1.

149 KUSÝ, I. *Próza*. In: ČEPAN, O. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava. SAV. 1965. 784 s.

150 HRABÁK, J. *Čtení o románu*. Praha. SNP. 1981. S. 10.

ženu či dievča strednej vrstvy. Pre literatúru je zároveň charakteristické, že „odráží dobovou soustavou hodnot nebo ztvárňuje autorův přístup k nim. V literatuře ožívají hodnoty duchovní i materiální, životní, etické, náboženské, politické, vlastenecké, sociální, estetické aj. třebaže literární díla zpravidla soustředěna speciálně na problematiku některé z nich [...], jen ztěžší najdeme dílo, které by zároveň nereflektovalo i vztah k hodnotám ostatním.“¹⁵¹

Aby mohla Vansová uskutočniť svoje umelecké a spoločenské zámery, jej autorská stratégia musela byť pri koncipovaní diela modifikovaná, prispôsobená respondentke, ktorá mala Vansovej diela čítať a reflektovať – román musel byť modifikovaný tematicky, aby téma, na rozdiel od mužmi písaných slovenských románov, ženu ako čitateľku zaujala, priam pohltila a bola ju ochotná konzumovať. Ďalej bol modifikovaný lexikálne a štylisticky, aby ho žena s jednoduchšou slovnou zásobou nemala problém prečítať. Zároveň svojím dielom Vansová prispievala k vytváraniu hodnotového rebríčka svojich čitateľiek, sprostredkovane s nimi vytvárala dialóg o hodnotách, ktoré sama v danej dobe považovala za esenciálne. A aby autorka tento „dialóg“ mohla viesť, potrebovala svoju percipientku zaujať a zároveň neustále udržiavať jej pozornosť. To sa v románovej tvorbe Vansovej darilo mimoriadne dobre.

4.1 *Sirota Podhradských* – prvý ženský román v slovenskom jazyku

Romány špecificky určené ženskej čitateľke nachádzame u Vansovej dva – *Sirotu Podhradských* (1889) a román *Sestry* (1930; pôvodne vychádzal v periodiku Slovenská krajina pod názvom *Ariadne* – 1927). Napriek tomu, že Vansová obidva romány orientovala na ženskú čitateľku, je medzi románmi takmer 40-ročný odstup a výstavbu diel to ovplyvňuje.

Sirota Podhradských bol Vansovej prvý román a pre samotnú Vansovú ako i dejiny slovenského románu mal a má omnoho väčší význam ako jej ďalšie romány. Faktom je, že *Sirota Podhradských* bola prvým románom pre ženy a dospievajúce dievčatá v slovenčine, ktorý i napriek búrlivým zmenám celého 20. storočia zostal románom čítaným celými generáciami dospievajúcich dievčat a žien. *Sirota Podhradských* sa tak stala neoddeliteľnou súčasťou literatúry pre ženy.

4.1.1 *Sirota Podhradských* – rozbor hodnôt

Z kompozičného hľadiska nás Vansovej románom sprevádza vševediaci rozprávač. Už do úvodu autorka zasadila zlomový bod celého románu – požiar, od ktorého sa odvíjala celá sujetová výstavba a jeho riešenie sa objavilo až v úplnom závere románu. Práve požiar a udalosti s ním súvisiace spôsobili tragickú smrť otca hlavnej hrdinky

151 VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha. Československý spisovatel. 1984. S. 38.

a rovnako ju odsúdili na život mimo jej milovaný domov, pričom jej meno ostalo poškrvnené – stala sa neprávom označovaná za podpaľačovu dcéru. Z Violy, hlavnej hrdinky románu, sa stala sirota, ktorá mala prežiť ďalšie roky u svojho ujca, mala žiť s ľuďmi, ktorí ňou opovrhovali (vrátane tety, ktorá nahrádza zlú macochu¹⁵²), avšak práve táto domácnosť bola miestom, kde spoznala i svoju životnú lásku. Ku svojmu životnému šťastiu sa prirodzene musela prepracovať cez množstvo prekážok. Záver je však romanticky šťastný. Zlo ostalo potrestané a dobro zvíťazilo.

Naznačenie kompozície deja jasne predurčuje typológiu predloženého románu. Láska s prekážkami, príbeh odlúčenej rodiny, ale aj zvedená či využitá žena – to všetko sú literárne prvky sentimentálnej prózy. Vo Vansovej románe tak možno nájsť čiastočné prelínanie sa so schémou sentimentálnej novely pre ženy „(*dívka a macecha – schůzka – intrika – nová schůzka – konflikt – nemoc dívky – svatba*)“¹⁵³. Možno predpokladať, že autorka vedela, že pokiaľ chcela ženské publikum zaujať, bolo nutné sa k tejto vopred obľúbenej schéme (nielen z nemeckých, maďarských, ale i českých ženských románov, ktoré sa v slovenskom prostredí s obľubou čítali) prikloniť. Pokiaľ autorka na tento ústupok pristúpila, čitateľa alebo skôr čitateľku zaujala, či priam pohltila a mohla očakávať, že aj jej zámer – axiológia celého diela – bude automaticky prijatý a bude možné očakávať, že hodnoty a vzorce správania predložené v románe sa stanú reálnym prototypom správania sa pre dospievajúce dievčatá a ženy.

Tento predpoklad je doslova kľúčový, hoci dnes takmer opomínaný. To, že Vansová potlačovala v svojej tvorbe artistnú zložku zámerne, sa dozvedáme dnes len z jej korešpondencie uloženej v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice. Tým, že Vansová berie ohľad na čitateľa, začala v slovenskej literatúre pre ženu riadenú recepciu nielen umeleckej literatúry. Pokiaľ tvrdíme, že Vansová ako autorka pristupuje na čiastočné umelecké ústupky, aby zaujala čitateľskú obec, je dôležité vysvetliť i to, akým spôsobom Vansová ženský román modifikovala a aké princípy vo výstavbe deja uplatňovala, aby dosiahla svoje vopred určené ciele.

V románe bol najvýraznejšou, a pre Vansovú nesmierne dôležitou, súčasťou motív rodiny. V *Sirote Podhradských* preferovaný model tradičnej rodiny uplatnila v dvoch polohách:

- vzťah dcéry a otca, ktorý reprezentuje neskonala úcta a poslušnosť: „*Pri všetkých slabostiach bol Podhradský veľmi láskavý a šetrný otec a zväzok lásky medzi*

152 „*Tieto roky nemohli získať deve náklonnosť pani Vilinskej, hoci konala svoju povinnosť, pracujúc čo jej sily stačili aj za druhých. Ba jej ochota a zručnosť v domácich a aj ručných robotách mali následok, že pani Vilinská prepustila zo služby komornú a všetky jej práce oddala Virole. Týmto spôsobom usporila si isté výdavky, ktoré však ostali len výdavkami, lebo usporené peniaze vydávala za toaletné potreby pre seba a dorastajúcu Hermínku.*“ VANSOVÁ, T. *Sirota Podhradských*. [online]. [cit. 12. 1. 2017]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/293/Vansova_Sirota-Podhradskych/1.

153 HODROVÁ, D. *Hľadání románu*. Praha. Československý spisovatel. 1989. S. 165.

ním a jeho dcérou mohol by mnohej rodine poslúžiť za pravý vzor¹⁵⁴, pričom sirota tento vzor preniesla aj do náhradnej rodiny („*To by bolo! Musíš mamu milovať, ona ti len dobre chce, keď ťa aj tresce!*“¹⁵⁵), v ktorej si Viola prirodzene získala na svoju stranu väčšinu rodiny – to sa dialo práve vďaka vlastnostiam, ktoré jej Vansová ako autorka pripísala;

- vzťah muža a ženy (manželov), v ktorom žena nechce a ani nemá byť predstaviteľkou „kričiacou“ po rovnosti pohlaví, ale schopnou partnerkou muža a predovšetkým dobrou matkou pre budúce generácie detí, ktoré bude ako vzdelaná žena viesť k poznávaniu pravdy a dodržiavaniu mravných zásad.

Na preferovaný model tradičnej rodiny prirodzene nadväzovala aj mravná výchova čitateľky pomocou literárneho diela. Dobré mravy prirodzene súvisia s klasickým modelom kresťanskej morálky proklamovanej v rámci desiatich Božích prikázaní – veď iba prvé tri prikázania sa týkajú vzťahu veriaceho k Bohu, pričom ďalších sedem poukazuje na model správania sa človeka k človeku (jednak v románe z istých náznakov badáme, že Viola je veriacou, ale predovšetkým v diele boli určitým spôsobom reflektované prikázania týkajúce sa správania sa človeka k človeku, pričom autorka jasne čitateľke naznačuje, ktorý vzor správania je správny a ktorý nie). Vansová ako dcéra evanjelického kňaza mala tieto princípy zakorenené hlboko v sebe a rovnako sama považovala tieto princípy za kľúčové vo výchove: „*Nechajte ma tu, Viola je dobrá ku mne! – volala Emka s plačom. To verím, dotušil lekár. Slečna Viola je dobrá ku každému, kto trpí a je slabší od nej.*“¹⁵⁶ Viola ako hlavná hrdinka teda stelesňovala mravné princípy na základe kresťanskej morálky, no na druhej strane je potrebné si všimnúť, že Viola poslúchala otca a tých, ktorých na to predurčoval Boží zákon, ale inak „*Viola nie je z tých, čo sa dajú postrkovať, ona chodíeva cestou vlastnou.*“¹⁵⁷ A teda Viola – krehké a poslušné dievča – sa nepodriadať vždy a každému. Riadi sa zásadami kresťanskej morálky, ale na základe týchto zásad sa dokáže sama rozhodovať, to je znak toho, čo Vansová v literatúre propaguje, a teda žena (dievča) ako pomerne silný jedinec spoločnosti, u ktorého však absentujú reálne emancipačné, či dokonca feministické myšlienky – taká Vansovej tvorba na sklonku 19. storočia nebola a ani nesmela byť, inak by nebola prijatá kritikou, čím by bola autorka okamžite diskvalifikovaná, a Vansová to dobre vedela. Predmetným dielom, ktorým sa Vansovej miesto v slovenskej literatúre plne legitimizovalo, autorka propagovala spoločenské postavenie ženy skutočne až za mužom.

154 VANSOVÁ, T. *Sirota Podhradských*. [online]. [cit. 12. 1. 2017]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/293/Vansova_Sirota-Podhradskych/1.

155 Op. cit.

156 Op. cit.

157 Op. cit.

Vansová v predložennom románe predstavuje transformáciu dievčaťa na ženu, ktorá dospela nielen fyzicky, ale predovšetkým intelektuálne, mravne a v neposlednom rade aj citovo. Vo Vansovej románe sa tak Viola, dievča, ktoré prvotne nemilovala nikoho okrem svojho otca („*Nie, nemilujem nikoho, okrem pamiatky svojho potupeného otca,*“¹⁵⁸), dospela na ženu plnú citov: „*Ty si veľmi milovala svojho otca, Viola! – hovoril jej Imrich skoro s prízvukom žiarlivosti a pozrel na ňu s obdivom. – Neželal by som si nič iné, len aby si milovala aj mňa! Viola pozrela na neho vrúcne a podajúc mu ruku, riekla vážne: Oj, Imrich! Cítim, že len raz v živote možno milovať tak, ako ťa milujem, podobná láska sa nedá premôcť, nedá obetovať inej. Veď ani Danielovi, milému, dobrému, nemohla som priniesť túto obeť*“¹⁵⁹. Expanzia citu Vansovej hrdinky je naznačená len do takej miery, aby hrdinka zostala stále mravne dokonale čistou.

Na zdôraznenie dobra a zla, na zobrazenie toho, čo má byť pre čitateľky vzorom, čo naopak privádza ženy k skazenosti – a teda samotnej axiológie celého románu, Vansová používala predovšetkým antagonistické postavy, pričom najzávažnejšia bola predovšetkým dvojica Viola – Hermínka, kedy osud Violy, postavy stelesňujúcej samo dobro, mal prirodzene happyendový záver a osud Hermíny skazený životom v meste a nečistými myšlienkami končí prázdnotou: „*Hermínka sa vydala... Svojho muža skoro zunovala, a on ju. I začali sa baviť každý podľa svojho spôsobu. Ona žila prázdny život domácej zhody a šťastia, bez vnútorných radostí. Je dámou, žije vo veľkomeste, má salón otvorený priateľom a známym každý týždeň raz, no všetko to nemôže zahnať prázdnotu duše a holotu srdca.*“¹⁶⁰

4.1.2 Interpretácia románu

Napriek skutočnosti, že Vansová sa ako autorka dokázala v literatúre veľmi výrazne presadiť a jej diela patria do kánonu slovenskej literatúry, Vansovej literárna tvorba bola (resp. častokrát ešte stále je¹⁶¹) generalizovaná pod jednotnou nálepkou ženskej zábavnej literatúry. O tom, že rovnako bol a je interpretovaný aj román *Sirota Podhradských*, nemožno ani polemizovať. Toto dielo sa dokonca dostáva na taký okraj záujmu odbornej verejnosti, že slovenský literárny vedec Ján

158 Op. cit.

159 Op. cit.

160 Op. cit.

161 Je nutné poznamenať, že predovšetkým v posledných rokoch sa situácia čiastočne mení. Otázka ženských autoriek z 19. storočia sa dostáva opätovne do popredia, a tým začína byť nanovo interpretovaná i tvorba Vansovej, a to práve aj diel, ktoré boli doposiaľ mimo záujmu odbornej verejnosti. Svedčia o tom predovšetkým štúdie a práce uvedené v kapitole o Terézii Vansovej v literárnohistorickom kontexte.

Števíček ho ani nezaradil do svojej publikácie *Dejiny slovenského románu*, hoci ne-skôr túto svoju chybu oľutoval.¹⁶²

Čo bolo pre Vansovej tvorbu netypické, je skutočnosť, že v románe v podstate absentuje národná otázka. Vansová, predstaviteľka prvej vlny slovenského realizmu, ako nasledovníčka a odchovankyňa Vajanského myšlienok, vnášala národno-emancipačnú tematiku takmer do každého diela, bez ohľadu na žánrový typ, čo bolo však vzhľadom na stav slovenského národa a jeho literárnej produkcie plne pochopiteľné. V *Sirote Podhradských* bola táto problematika prekvapivo opomínaná. V snahe nájsť príčinu, prečo Vansová tento, pre ňu tak typický motív vynecháva, môže byť odpoveď, že žánrovo ambiciózná autorka sa reálne pokúsila vytvoriť žánrovo čisté dielo a odmietla premietáť v čisto ženskom diele „mužské“ témy¹⁶³, ktoré ženy ako čitateľky neoblubovali. Ján Števíček túto skutočnosť odôvodňuje uvedomelým postojom Vansovej k žánru¹⁶⁴ a je nutné dodať, že Vansová skutočne chcela vytvoriť dielo, ktoré by ženskú čitateľskú obec zaujalo a bolo čítané.

Doboví kritici neboli z Vansovej románu výraznejšie nadšení, vo veľkej väčšine prípadov bol pripodobovaný práve k nemeckým románom pre ženy (predovšetkým k E. Marlittovej) a téma románu, ako i jej spracovanie, nebola považovaná za prelomovú. Výnimku však tvorila Vajanského recenzia („*Objavenie sa Vansovej románu musí potešiť každého priateľa slovenskej literatúry, najmä, keď sa presvedčí, že neprišiel do nej nový balast, ale dielo prepracované s pilnou nevšednosťou, láskou k veci ideálnou a talentom veľmi vynikajúcim v naše dni [...] My jej blahoželáme k úspechu prvej väčšej samostatnej práce a odporúčame peknú slovenskú knihu obecnstvu.*“¹⁶⁵), no pokiaľ bližšie poznáme vzťah a inklináciu Vansovej k Vajanskému, kladné hodnotenie nás nemôže prekvapiť.

4.1.3 Ciele, funkcie a prínos románu *Sirota Podhradských*

V čom možno románu *Sirota Podhradských* pripisovať výnimočnosť a odlišnosť od klasického typu brakového ženského románu, ktorého účelom „*je poskytovať vzrušenie širokým čtenárskym vrstvám a ktoré nedbá na uměleckou hodnotu*“¹⁶⁶? V prvom rade bolo v dobe jeho vzniku dôležité, že išlo o slovenské románové dielo – *Sirota Podhradských* bola nielen prvým románom pre ženy, ale aj jedným z prvých

162 ŠTEVČEK, J. *Sirota Podhradských* (Biela miesta v Dejiniách slovenského románu). In: KOCÁK, M. (ed.) Literárny archív 29 – 30. Martin. Matica slovenská. 1994. S. 209 – 212.

163 Národná otázka bola v tej dobe veľkou väčšinou mužov, ale i žien, za výhradne mužskú tému skutočne považovaná.

164 Op. cit., s. 212.

165 VAJANSKÝ, S. H. *Terézia Vansová: „Sirota Podhradských“*. In: VAJANSKÝ, S. H. State o slovenskej literatúre. Bratislava. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. 1956. S. 481 – 485.

166 VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha. Československý spisovatel. 1984. S. 49.

reprezentantov moderného slovensky písaného románopisectva. Vedomý záujem o román sa v druhej polovici 19. storočia do slovenskej literárnej praxe premietal okrajovejšie než v iných vyspelejších literatúrach, čo práve súviselo s obmedzeným stupňom vzdelanosti. Z diachrónneho hľadiska musíme román vnímať ako prvý pokus ženy preniesť svoje špecifické skúsenosti, poznatky, hodnoty do fikčného rámca a prostredníctvom neho vytvoriť autonómnu výpoveď, ktorá sa bude špecifickým spôsobom prihovárať konkrétne vybranej subskupine, a tým je táto výpoveď na svoju dobu v slovenskej literatúre jedinečná a privádza ku knihe, ku slovensky písanej knihe, nových percipientov. Z hľadiska literárnej genológie sa pozeráme na úplne nový románový variant slovenskej literatúry, ktorý si prirodzene vyžadovali spoločensko-historické podmienky. Napriek tomu, že ide o žáner v svojej podstate zábavný a spadajúci do literatúry nízkej, román je písaný so zámerom vychovávať, vniesť do života čitateľa istý druh hodnôt, ktoré autorka predkladala podľa svojho vlastného úsudku, ako i prebraných vzorov (Vajanského idey), avšak ktoré paradoxne v mnohom odporujú dnešnému chápaniu žánru ženského románu.

Hoci okrem Vajanského kladnej a povzbudivej recenzie nebola Vansovej románová prvotina kritikou prijatá zvlášť kladne, čitateľskú obec si plne podmanila. Slovenské čitateľky sa ďalšieho slovenského ženského románu dočkali až o 5 rokov neskôr. Jeho autorkou bola Elena Maróthy-Šoltésová, pričom román *Proti prúdu* so spoločensky závažnou tematikou bol už pretkaný i národno-emancipačnými myšlienkami, ktorými práve ženská postava transformovala zemianskeho statkára do národne uvedomelého Slováka (teda opätovne typ románu podporený Vajanského ideológiou). Napriek tomu, že Šoltésová národnú otázku v románe nevynechala, príliš pozitívne vykreslenie deja nazvala kritika priam utópiou, a preto si ani od Vajanského nezískala predpokladané uznanie.

Vansovej román nemohol získať nadnárodné uznanie (kvôli tomu v konečnom dôsledku nebol písaný, veď sama autorka neraz priznáva, že kvôli zrozumiteľnosti častokrát vedome potláča umeleckosť diela), napriek tomu sa práve kvôli vyššie uvedeným argumentom stal doslova kľúčovým vo vzdelávacom programe ženskej čitateľky a celkovo v tvorbe slovenských ženských autoriek, a zároveň sa stal i zlomovým momentom v živote Vansovej a predurčil jej následné aktivity a pôsobenie v slovenskom kultúrnom prostredí.

4.2 Romantický historický obraz *Kliatba*

Nazdávame sa, že práve kvôli nelichotivým recenziám *Siroty Podhradských*¹⁶⁷ sa Vansová rozhodla svoj ďalší román koncipovať odlišne. Jej pôvodný zámer bol vytvoriť

167 „Pán Vlček tak mi dodal, že už ťažko mi napísať niečo, načo by on nemal poznámku, že motív je vzatý z *Marlittovských románov*.“ VANSOVÁ, T. [osobná korešpondencia]. Dostupné v: LA SNK 49 AV 18. Prekvapivé je, že pochvalne sa o románe *Sirota Podhradských* nevyjadrovala ani „česká sestra“ Vilma

historický román, a teda nadviazať na historické prózy, ktoré mali v druhej polovici 19. storočia v slovenskej literatúre už svoju tradíciu (J. M. Hurban *Gottšalk*, nedokončený projekt Ludovíta Kubániho *Valgatha*, historické prózy Sama Tomášika – *Bašovci na Muránskom zámku*, *Sečovci*, *veľkomožní gemerskí*, *Vešelínovo dobytie Muráňa*, *Vešelínov odboj*, *Malkotentí*, *Kuruci*). Historické romány zo svojej podstaty živili nádej malých národov na „znovuzrodenie“¹⁶⁸ a ich zdroj je „spjat až s obdobím rozvoje navodobého mešťánskeho nacionalizmu a vzniku národnostných hnutí po Francouzské revoluci a napoleonských válkách“¹⁶⁹. Práve poukázáním na prítomnosť a aktivity Slovákov v dávnej, či menej dávnej minulosti akcentovali historické prózy „na autochtónosť a legitímne miesto Slovenska jako celku v dějinách Uhorska.“¹⁷⁰ Napriek vyššie definovanej funkcii historického románu, a teda predpokladu, že historický román bude sprítomňovať národnú veľkosť, v roku 1927, kedy Vansová román *Kliatba* uverejnila¹⁷¹, nemožno predpokladať, že by Vansovej hlavným zámerom bolo potvrdzovať tradíciu Slovákov na uhorskom území. V roku 1927 bola existencia slovenského národa definitívne potvrdená vznikom Československej republiky. Možno sa nazdávať, že historický román pokladala Vansová za ideálny žáner v snahe vytvoriť dielo, ktoré by už nenieslo znaky sentimentalizmu, ktorý bol jej dielam pravidelne vytykávaný, a ktoré by vychádzalo zo skutočnej reality, a teda mohlo byť chápané ako dielo skutočne patriace do vlny slovenského literárneho realizmu.¹⁷²

4.2.1 Román *Kliatba* a problém jeho žánrového označenia

Vansovej intenciu možno chápať ako snahu legitimizovať sa nielen ako autorka literatúry pre ženy, ale i ako plnohodnotná realistická prozaička. Samotný námet (beštiálny príbeh o niekoľkonásobnom vrahovi Ludovítovi Feketem a jeho obeťtiach) autorka považovala za jedinečný: „*Bála som sa, že mi tento námet podchytí nejaký maďarský románopisec, zľúšťe kým žil Jókai a Mikszáth...*“¹⁷³. Na to, aby Vansovej román bolo možné považovať za historicky verný, autorka vychádzala z dobových

Sokolová Seidlová: „*Kdyby Vansová měla jinou předpravu ke dráze spisovatelské, než jakou jí podaly některé malé výtvoary ženské literatury německé, bylo by se její opravdové nadání jistě obrátilo na jiné, pro slovenskou literaturu a národnost, významnější cesty. Takto příliš se nese za svými německými vzory, zľúšťe za Marlittovou, čehož nejpatrnější stopy podává román *Sirota Podhradských*.*“ SOKOLOVÁ, V. *Slovenky – naše nejbližší sestry*. Ženský svět. 1896 – 1898. R. 1 – 2. Č. 7. S. 97.

168 LUKÁCS, G. *Historický román*. Bratislava. Tatran. 1957. 361 s.

169 VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha. Československý spisovatel. 1984. S. 136.

170 ŠMATLÁK, S. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava. LIC. 2007. S. 125.

171 Pôvodne vychádzal časopisecky v Slovenskom východe 12. 10. 1926 – 25. 1. 1927.

172 Vansová realizmus ako smer neakceptovala a nemala rada: „*Čo se týče jeho smeru, nemám ho rada. Realismus keď je zdravý, má v našom pokročilom veku isté oprávenie, ale len keď nie je prehnany – no temer vždy viac škodí ako osoží.*“ VANSOVÁ, T. [osobná korešpondencia]. 1941. Dostupné v: LA SNK 41 MM5.

173 VANSOVÁ, T. [osobná korešpondencia]. Dostupné v: LA SNK 198 D 1.

historických prameňov¹⁷⁴ – zo zápisnice župného úradu v Banskej Bystrici, z výpisu farského úradu vo Zvolene, ako i z výstrižkov z dobovej tlače či údajov z osobnej korešpondencie. Úryvky z týchto historických materiálov dokonca cituje v samotnom románe na niekoľkých miestach: „*Tieto listiny s uschnutou krvou na nich sú zachované v stoličnom archíve*“¹⁷⁵ alebo „*V tom istom písme jako odpoveď na predošlé otázky je stručný výťah celého procesu, poľažme zo súdnych aktov, pod menom Acta Feketiana. Podávame ho tu v úryvkoch...*“¹⁷⁶

Pôvodne chcela publikovať tento žánrový variant už niekoľko rokov po vydaní románu *Sirota Podhradských*. Napriek tomu (veľmi pravdepodobne kvôli redaktorským povinnostiam s periodikom Dennica) tento zámer zrealizovala až pri finančných problémoch, kedy doslova potrebovala vydávať diela: „*ja musím písať, lebo sme s mojou chovanicou fin. upadly*“¹⁷⁷. Po napísaní románu Vansová považovala svoj primárny cieľ za splnený a v prvom vydaní románu *Kliatba* (1927) uviedla označenie – historický román¹⁷⁸. Napriek tomu, že počas svojho tvorivého obdobia Vansová zvyčajne dokázala dosiahnuť vopred vytýčené ciele, v tomto prípade sa jej vopred vymedzené žánrové označenie naplniť nepodarilo. Je možné sa domnievať, že pokiaľ by román písala 40-ročná Vansová, ktorá si v 90. rokoch 19. storočia kládla tento cieľ a reálne študovala vyššie spomenuté archívne materiály, román by pravdepodobne dokázala autorka viac priblížiť k vytýčenej románovej variante. *Kliatbu* však v 20. rokoch 20. storočia dokončovala už takmer 70-ročná žena zlomená¹⁷⁹ smrťou manžela, zlou finančnou situáciou, ale i nie vždy kladným hodnotením svojho diela dobovou kritikou.

Prvotná Vansovej intencia – formovať román ako historický – je z diela zrejmé: z časového hľadiska je dej jednoznačne zasadený do minulosti, autorka sa neo-

174 Celý zoznam použitých materiálov sa nachádza preskenovaný v prílohe.

175 VANSOVÁ, T. *Kliatba*. Bratislava. Tatran. 1968. S. 165.

176 Op. cit., s. 173.

177 VANSOVÁ, T. [osobná korešpondencia]. [1926-3-31]. Dostupné v: LA SNK 150 I 8.

178 Zmenu žánrového označenia románu Vansová uskutočnila až pod vplyvom negatívnej kritiky L. N. Jégého. Pozri: MIKULOVÁ, M. Medzi „krásnostrašným“ a „pragmatickým“. S. 251. In: VANSOVÁ, T. Slovenka doma i na cestách. Bratislava. Aspekt. 2011. „*Sám historický román, ako ho autorka menuje, vyšiel pôvodne v besedniciach Slovenského východu a je skôr akýmsi kultúrnohistorickým referátom ako historickým románom. Je to samé zpravodajstvo. Na jednej strane referuje pani Vansová, na druhej strane Bánička. Ale dej tu vôbec niet [...] Okrem tejto slabej a nemožnej kompozície je ešte aj iná chyba v románe Kliatba. Akási násilnosť, neprirodzenosť a škrobenosť.*“ JÉGE, L. N. *Vansovej nový román*. Prúdy XI. Č. 1. S. 257. Paradoxom je, že ešte v tom istom roku Jége píše Vansovej list, v ktorom sa ospravedľňuje: „*Že Kliatba je cenná, o tom niet reči za pochyby [...] Veľmi sa teším na Vaše nové dielo a sľubujem Vám, že napíšem o ňom referát, s ktorým budete spokojná. Že Kliatba už dožila sa druhého vydania, ma neprekvapuje. Však je to kniha, ktorá chytí čitateľa. Len verte mi, keby nebolo tých múdrych kritikov, bolo by to lepšie. Ani seba nevynechávam...*“ JÉGE, L. N. [osobná korešpondencia]. [1927-11-19]. Dostupné v: LA SNK 41 X 16.

179 Zmenu jej osobnosti, ako i samotného myslenia autorky je možné badať predovšetkým z dochovanej korešpondencie.

piera o skutočnosti, ktorých mohla byť očitým svedkom¹⁸⁰, ale predstavuje príbeh založený na dochovaných reálnych faktoch a dokumentoch. Pri povrchnom skúmaní tak dielo spĺňa všetky základné predpoklady historického románu uvedené v literárnych slovníkoch pri definíciách historického románu. Vansová tento zamýšľaný seriózný žánrový variant románu modifikovala, prispôsobila menej náročnému čitateľskému publiku a tieto zásahy nenávratne deformovali žánrový variant historického románu. Historická vernosť ostala v reportážnych digresióch, ktoré autorka vedome vložila do diela pre potvrdenie jeho historickej vernosti.¹⁸¹ Viac ako rekonštrukcia minulosti pútajú na seba pozornosť fikčné prvky diela – predovšetkým napäté vykreslenie bezprávia mladých žien, príbeh nenaplnenej romantickej lásky, drastickosť konania „*diab[la] v ľudskom tele*“¹⁸² Feketeho.

Historický román má už zo svojej žánrovej charakteristiky určitú spätosť s gotickým románom: „*Kořeny h. r. se sice shledávají ve starověkém eposu, ve středověkých kronikách a bezprostředně v anglickém – > černém románu...*“¹⁸³, Vansová však v *Kliatbe* oživovanie hrôzy a strachu prostredníctvom literatúry dovedie až do krajnosti, čím v istých momentoch román možno označiť až skutočne frenetickou literatúrou, ako to zmiňuje už Marcela Mikulová.¹⁸⁴ Nadužívanie prvkov strachu a hrôzy je pre Vansovú charakteristické a autorka tieto prvky často vkladá do rôznych žánrov svojej tvorby. Vysvetlenie tohto javu je možné dvomi spôsobmi, pričom prvé vysvetlenie predkladá už sama autorka. Jednak je nesporné, že Vansová vystupňovanie krutosti v *Kliatbe* pokladala za strategické v rámci podchytenia si čitateľskej pozornosti: „*Fantázia ľudu je fantázia nedospelého dieťaťa, potrebuje veľmi mnoho silnej potravy, temer nemožnej. Ľud nerád číta o sebe, len o vyšších, o vojnách, zbojníkoch, o vraždách, krádeži a princoch... Ja poznám kus nášho ľudu. Jemu jemná kresba nič neplatí, jemu silné, makavo natrené farby, obraz kriklavý, nápadný lahodí a nedbá na umútnú cenu.*“¹⁸⁵, pričom práve reálna a historicky zaznamenaná ohavnosť činu Ľudovíta Feketeho de Nyék jej dovoľovala zachytiť desivosť vrážd v plnom rozsahu: „*Mala veľa rán od šable, ruky ktoré sa chytali šable, aby odrazili údery, boli dorezané a ako sa*

180 Inak by román mohol byť nechcene ovplyvnený subjektívnymi vplyvmi. Pozri: DOKUPIL, B. *Český historický román. 1945–1965*. Praha. Československý spisovateľ. 1987. S. 16.

181 Do kapitoly Františkin zármutok je napríklad vložený exkurz z uhorského súdництва: „*V tom roku – 1808 – súdili tiež siedmi páni istú Dorotu Novákovú z Radvane pre taký istý prečin, čo spáchala Madlena. Právu proti Dorote viedol fiškál Bendík, tiež radvanský obyvateľ armalista, jeho familia tu mala nevelkú kúriu. Dorotu Novákovú odsúdili na dvanásť rokov trestnice, lebo spáchala hanbu na svojej ľudskosti. Roku 1809 Anna Struhárska nabila istého Kalauza bakoľou a pri tomto skutku zlomila Kalauzovi rebro*“. VANSOVÁ, T. *Kliatba*. Bratislava. Tatran. 1968. S. 114.

182 Op. cit., s. 194.

183 VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha. Československý spisovateľ. 1984. S. 136.

184 MIKULOVÁ, M. *Medzi „krásnostrašným“ a pragmatickým*. In: VANSOVÁ, T. *Slovenka doma i na cestách*. Bratislava. Aspekt. 2011. S. 253.

185 VANSOVÁ, T. *List E. M. Šoltésovej*. [osobná korešpondencia]. [1903]. Dostupné v: LA SNK M 98 I 27.

ešte bránila a utekala k dverám, chytala sa dvier a steny, tade bolo poznať dlaň i prsty úbohej, do smrti umučenej ženy. Desný to bol pohľad na mladú ženu a matku. Život mala rozpáraný a zo strašnej rany vyzerala malinká rúčka dieťaťa...“¹⁸⁶. Naturalistický opis týchto desivých scén autorka pravdepodobne pokladala iba za reálne vykreslenie pravdivých faktov.

Na druhej strane *Kliatba* je celoživotným vyvrcholením Vansovej záujmu o tajomný až hrôzostrašný svet, a to reálny, ako i fikčný. Záujem o reálne tragické až desivé udalosti nám dokladá Literárny archív SNK, kde nájdeme desiatky výstrižkov z novín informujúcich o katastrofických a záhadných udalostiach doma i v zahraničí. Vansovú podobná tematika musela fascinovať, keďže si takéto výstrižky roky zhromažďovala a odkladala. Zároveň pri komplexnom pohľade na Vansovej prozaickú tvorbu spozorujeme nadpriemerne časté zobrazovanie tajomna a mystických scén. Vansová tento svoj záujem pretavuje do všetkých svojich diel, rozdiel je len vo frekvencii podobných obrazov. V *Kliatbe* dosahuje desivosť maxima, intenzívne prítomná je však i v ďalších dielach. Už v románe *Sirota Podhradských* zobrazuje autorka diabla podobného Feketemu, ktorého predstavuje skazený zeman Aladár Lepáry z Pešti¹⁸⁷ „*Ste diabol, ste strašnejší nad všetko pomyslenie. Preč, nechcem vás viac počuť, preč choďte!*“. Tento „*belzebub a satan*“¹⁸⁸ zo *Siroty Podhradských* je príčinou smrti mladej nevinnej Veronky. Všimnime si zároveň, že negatívne postavy sú prevažne maďarskej národnosti.

Desivé je i vykreslenie príčiny smrti Violinho otca pri požiari¹⁸⁹, rovnako v poviedke 2888 Vansová prináša čitateľkám iracionálny a predovšetkým strach vyvolávajúci príbeh z budúcnosti. Vansová ale dokázala preniesť tajomné obrazy aj do inak stereotypných, esteticky nevýrazných besedníc: „*Pred ňou stojí kostol, malý a ošarpaný, ale v túto chvíľu vidí sa jej, že pred ňou sa vypína v obrovskej veľkosti príšerné stavisko, dotýkajúce sa nebies... A tá bránka, tá tajomná skrýš všetkého nadprirodzeného! Odtiaľ*

186 VANSOVÁ, T. *Kliatba*. Bratislava. Tatran. 1968. S. 165.

187 „*Ste diabol, ste strašnejší nad všetko pomyslenie. Preč, nechcem vás viac počuť, preč choďte! A zoberúc všetky svoje sily, silne sotila rukami tohto i tak nie mocného chlapa, že sa zatačal a oprl o dvere. Potom ustúpila i Viola. On sa znovu pozbieral a chcel ju nasledovať, keď tupý a desný ston zarazil oboch. Novým ľakom zastavila sa Viola krv v žilách, pri nohách jej ležala úbohá Veronka. Tvár bolestne zovretá, oči obrátené v stĺp. – Chvíľu mlčal i panský zbojník, i napadnutá, zostrašená deva. Potom sa Viola spamätala. Pohybom ruky ukázala na biednu devu a preriekla tvrdým, kovovým hlasom: – Tu vaša obeť! Nie dost' na tej jednej? Oj, teraz rozumiem Krchuľu, keď vás kľiala. Kliatba, ťažká kliatba na vás! Oj, že niet v blízkosti urazeného otca, že niet v blízkosti drsných priateľov tejto nešťastnej, aby pomstili spáchanú krivdu, lebo tak sa zdá, že krivda nestíhaná trestom behá po svete!*“ VANSOVÁ, T. *Sirota Podhradských*. [online]. [cit. 27. 3. 2018]. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/293/Vansova_Sirota-Podhradskych/1.

188 Op. cit.

189 „*Ako Podhradský opustil Violu, zamiešal sa medzi ľudí, a hneď ho bolo vidieť s kupou vody liezť po rebríku na strechu horiaceho domu, už viac ráz vykonal túto cestu, keď zrazu počul za sebou hlas spomedzi ľudu: Zhodťte ho dolu z rebríka, zrazte ho, zabite ho, on podpálil naše mesto, on nás chcel zničiť!*“ Op. cit.

*viadať vychodiť raz postavu bez hlavy, raz čierneho psa, raz koníča.*¹⁹⁰ Počiatky záujmu o tematiku hrôzy a strachu, ktorý u Vansovej vrcholí románom *Kliatba*, môžeme hľadať v slovenskom folklóre a slovenskej ľudovej slovesnosti, bohato spracovávaných do literárnej podoby práve v období romantizmu (predovšetkým prítomnosť nadprirodzených javov v tvorba Jána Bottu, rovnako u Vansovej švagra Pavla Dobšinského a v ním zozbieraných slovenských rozprávkach atď.), a teda i v dielach, ktoré Vansová poznala už z domácej knižnice. Vansovej fascinácia tradičnou ľudovou kultúrou úzko prepojenou s veštami, poverami a magickým je zjavná nielen v jej literárnej tvorbe, ale aj v jej poučných článkoch dokumentujúcich slovenskú ľudovú kultúru – napr. *Čary a kuzly* vydávané v Národných novinách i v Dennici. Opodstatnenie spojitosti s transcendentálnym svetom vhodne komentuje Zuzana Profanová: „*Deprimujúce úmrtie milovaného dieťaťa v útlom veku, a progredujúca duševná choroba manžela spôsobili, že nie len v literárnych prácach je bohato zastúpená, ale aj v národopisných materiáloch dominuje téma smrti, nadprirodzených síl, kontakt so záhrobným životom, praktiky ľúbostnej mágie a liečiteľstva, ale aj rodinného zvykoslovía.*“¹⁹¹

Aké miesto teda zastáva román *Kliatba* vo Vansovej tvorivom profile? O tom, že sa podarilo Vansovej vytvoriť neobyčajné a na danú dobu netypické dielo, svedčí i udelenie Štátnej ceny¹⁹². Počiatkové nepriaznivé kritiky¹⁹³ opätovne prekonal čitateľský záujem. A to i napriek tomu, že Vansová neuskutočnila svoj pôvodný zámer – dokázať napísaním vážneho a uznávaného literárneho žánru, historického románu, sebe, ako aj kritike, že je viac ako len autorka zamilovaných „*limonád*“¹⁹⁴. Paradoxne i tak vytvorila špecifické dielo, a to svojou tematikou, ale rovnako žánrovým zaradením. V tomto prípade autorka už nepotlačuje artistnú zložku pre naplnenie svojich mimoumeleckých zámerov do maxima, ako to bolo v jej prvotných dielach, ktoré mali doslova „slúžiť ľudu“ a vzdelávať ho v slovenskom jazyku. Román *Kliatba* predstavuje jedinečné dielo s ohľadom na svoj netypický žánrový variant, znepokojujúci román vzbudzujúci hrôzu, ktorý môžeme nazvať i priamo hororom: „*[h]rúza na hrúzu, zločin na zločin, tajemné prostredí stredovekého hradu s podzemnými chodbami, strašidly [...] všetchno, čo patrí k hororu.*“¹⁹⁵ Svedčia o tom

190 VANSOVÁ, T. *Nové šatôčky*. [cit. 4. 5. 2017]. [online]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/315/Vansova_Nove-satocky/1

191 PROFANOVÁ, Z. *Vzťah Terézie Vansovej k tradičnej ľudovej kultúre*. In: KOCÁK, M. (ed.). *Literárny archív 29 – 30*. Martin. Matica slovenská. 1994. S. 251.

192 Štátnu cenu dostala Vansová 28. októbra 1928 od ministra školstva a národnej osvety na návrh odbornej poroty za slovesné umenie. Ďalšími ocenenými v rovnakej kategórii boli: Josef Kopta za román *Hlídač č. 47*, Viktor Dyk za knihu *Vzpomínky a komentáre 1893 – 1918*, Jan Opolský za knihu poviedok *Upír a jiné prósy*, A. Sovov za básnickú zbierku *Drsná láska*, K. M. Čapek-Chod za román *Řešany*.

193 Napr. Jége, Sokolová, Pražák.

194 Reagujeme na označenie z recenzie Bujnáka, ktoré Vansová spomína v rozhovore. SÁLKA, V. *Zo spomienok Terézie Vansovej*. *Ľudové noviny* 42. 1934. Č. 196. S. 3.

195 TVRDÁ, E. *Hrúza, zločin, tajemné prostredí a detektívka*. [cit. 4. 1. 2020]. [online]. Dostupné online: <http://www.litterasilesia.cz/hruza-zlocin-tajemne-prostredi-a-detektivka/a-49/>.

nielen desivé činy Ludovíta Feketeho, ale i opis prostredia, do ktorého Vansová zasadzuje svoj román. „*Siluetu starého zámku na miernom návrší prezerá cez drobný sniežik ako veľká kamenná príšera panujúca nad mestom, rozprestierajúcim sa pri jej nohách. Nad tým malým, nepatrným mestom s nevelkými múrami, baštami a bránami, ospievanými ľudovou piesňou, že pekne maľovanými. Široké námestie, odkiaľ po krutom ohni v predošlom osemnástom storočí zmizol rad nízkych domov, je opustené, iba kde-tu vidno ponáhľajúcu sa postavu prejsť hradskou alebo popred domy.*“¹⁹⁶: takto Vansová začína svoj román. Obdobné scény Vansová vnáša do celého románu. Jedna z najpresvedčivejších scén je vyznanie lásky na pôde cintorína, kde sa Vansovej podarilo zakomponovať búrku, tmu, strach mladého dievčaťa, nenaplnenú lásku: „*Stáli na pôde pradávneho cintorína. Faninka sa chvela strachom, ale i tým zvláštnym povedomím, že ju tento ideálny mladík miluje. Dôverovala mu, ale pritom už tušila, že je pre ňu Mikuláš stratený a ona pre neho. Jej by otec nikdy nedovolil vydať sa za nemajetného mešťana a okrem toho ešte za – luterána. Boli už na tom mieste, kde sa hrávali ako deti. Veď deti tak rady vyhľadávajú miesta, kde spia večný spánok tí, čo pred nimi žili a kedysi tiež boli deťmi. Tu bol ešte vtedy viditeľný kameň, vetrom a dažďom opráskaný a na ňom poloosúchaný nápis: ‚Tu leží panna, Zimáni Anna, v najkrajšom veku, v sedemnástom roku, v tanci umrela.‘ Faninka si spomenula: hľa, i ona je sedemnásťročná, keby tak mala umrieť a netušila, ako blízko je smrti. Prosím vás, pusťte ma, ja musím ísť domov, je tma, búrka, doma nevedia, kde som. Teraz sa opäť zablýslo od Pustého hradu, zasa zarachotil hrom. Faninka sa vytrhla, odbehla od Mikuláša a zdesene vykrikla. Pred ňou, akoby bol zo zeme vyrástol, stál mužský, ktorého sa zľakla. Blesk osvietil jeho hlavu, pokrytú akýmsi klobúkom, spod ktorého bolo vidno bledú tvár a tmavé oči. Zdvihla ruky, ako na obranu, ale on ju už chytil a chcel ju pritiahnuť k sebe. Ale ona sa mu vytrhla a slepo utekala smerom k domu. Odrazu počula hlas Zunky a Marky. Ešte pobehla tým smerom, odkiaľ sa hlasy niesli a vrhla sa do náručia Zunkinho. Vtedy sa zasa zablýslo a zápäť zatým strašne zadunelo. A vtom sa spustil i dážď. Zunka a Marka sa prežehnali, lebo prestrašené mysleli, že je koniec sveta.*“¹⁹⁷

Celá scéna napokon končí brutálnou vraždou nevinného študenta: „*Celým mestom zachvel výkrik zdesenia. Ráno po tej veľkej búrke našli ľudia, prechádzajúci cestou vedľa polozborenej bránky, vedúcej do cintorína, mŕtveho človeka. Ležal hlavou na múre rozbitou prudkým úderom. Keď ľudia mŕtveho zdvihli, poznali v ňom študenta Mikuláša Duchoňa.*“¹⁹⁸ Táto napínavá scéna pripravuje čitateľa na príchod „*človek[a] svetového uhladeného zjavu a neobyčajných známostí*“¹⁹⁹ Ludovíta Feketeho.

Vďaka vybranému tematickému spracovaniu bol román *Kliatba* vhodným adeptom na sfilmovanie. Uvedomovala si to ako Vansová, tak aj jej okolie: „*A tiež tak*

196 VANSOVÁ, T. *Kliatba*. Bratislava. Tatran. 1968. S. 7.

197 Op. cit., s. 56 – 57.

198 Op. cit., s. 58 – 59.

199 Op. cit., s. 63.

je i s filmovaním. Tak by som rada dala môj najnovší román *Kliatba* filmovej spoločnosti, lebo sa ako mi už mnohí povedali, hodí pre film – a nemôžem sa dozvedieť, kam sa mám obrátiť... Nemyslíte si, že chcem dosiahnuť slávu a že zisk ma vábi, nie to, ale ja mám dlžoby, ťažké dlžoby a moji príbuzní sú v zamočení... len preto chcem a musím si ešte dačo mojím perom zarobiť...²⁰⁰

4.2.2 Hodnotová škála v románe *Kliatba*

Napriek koncipovaniu románu *Kliatba* pôvodne ako historického, ani tu neabsentuje pre Vansovej diela prirodzene vlastný axiologický rámec. Desivý príbeh okrem napínaveho čitateľského zážitku ponúkol pre Vansovej tvorbu už známe vzorce správania. Hlavná hrdinka Faninka je, tak ako Viola v románe *Sirota Podhradských*, „rozumná, poslušná dcéra, tak *verständnis*, že by sa našim (rodičovským pozn. E. G.) príkazom nesprotivila“²⁰¹. „Dievčatko poslušne ustalo, šatôčkou prikrylo rami a vyšlo plniť mamičkin rozkaz.“²⁰² Na svoju poslušnosť napokon doplatí vlastným životom.

I v tomto diele sa prejavuje Vansovej viera vo vyššiu, Božiu spravodlivosť. Hoci je Fekete, „postrach zvolenských žien a detí“²⁰³, odsúdený za svoje zločiny na galeje, i naďalej sa mu darí vyhýbať spravodlivému trestu za niekoľkonásobnú vraždu, a trest prichádza až neskôr. Pri spáchaní ďalších zločinov sa napokon z Feketeho stane „[č]lovek, ktorý sa za mladi vozil na štvorke, teraz sa kníše na svojich kulhavých nohách do hory a odtiaľ si nosí drevo na ohrev. Teraz zbiera po ulici koštiale, na ktorých sa i psi ruvali a varí si z nich polievku, vraj, výbornú, ako si sám pochvaľuje“²⁰⁴. Vansová v rámci svojho náboženského presvedčenia dodáva: „[v]ypršal čas jeho zemskeho trestu, ale väčší ešte mu nadchádza“²⁰⁵.

Napriek tomu, že román *Kliatba* neobsahuje výrazné národnoemancipačné idey, Vansová v diele jasne poukazuje na nespravodlivosť spoločenského systému, v ktorom neplatí jeden zákon pre všetkých. „Páni sa tých šibeníc nebáli, veď oni nepatrili pod ten istý zákon ako poddaný ľud, táto mizerná holota, na nich sa nevzťahoval zákon: oko za oko, zub za zub... Vyhlásilo sa stanné právo, ale tiež len pre sprostý ľud – a i krádež sa trestala smrťou ako vražda. Páni sa báli, lebo im ten smelý, bujný a svojrázny detviansky a okolitý ľud svojou elementárnou silou začal imponovať, preto pustili naň hrôzu: šibenice. Ale ani tento pozostatok stredoveku už tak ľud nedesil, on cítil v sebe svoju divú silu. A keď podľahol jednotlivec, celok nepodľahol. Ľud je taký blízky prírode,

200 URBÁNEK, F. [osobná korešpondencia]. [19-2-1927]. Dostupné v: LA SNK 84 A 3.

201 VANSOVÁ, T. *Kliatba*. Bratislava. Tatran. 1968. S. 67.

202 Op. cit., s. 45.

203 Op. cit., s. 194.

204 Op. cit., s. 194.

205 Op. cit., s. 195.

s ktorou je akoby zrastený, v ktorej žije i umiera, že zdá sa, tvorí s ňou celok, vzdorujúci skaze. Príroda je sama v sebe často drsná, neúprosná, necitná, preto je večná. Tak i náš ľud, drsný naoko, často ukrutný, ale v jadre dobrý, ... ľud špatnokrásny“.²⁰⁶ „Krátkozraké“ zemianky „slabého rozumu“ dokáže neraz predstihnúť jednoduchá žena z ľudu, napriek tomu sa na ne zákon nepozera rovnako: „[a] že bola pekná a že bola z rodu, tak jej dali pardon [...] keby biedna Madlena bola zo zemianskeho rodu, veru by sa jej nič nestalo“²⁰⁷.

„Pravdu“ si na svoju stranu dokázal prikloniť ten, kto ju mal čím zaplatiť: „[d]ary prijímať nezdráhal sa v ten čas ani jeden sudca. Dokázalo sa, že zo sto sudcov deväťdesiatdeväť prijímalo dary a dalo sa podplatiť. Oni to nepokladali za urážku, ani ich svet za to nesúdil“²⁰⁸. Práve snahu o poukázanie na nespravodlivé rozdelenie uhorského obyvateľstva na zemanov a neurodzené ľudové vrstvy možno v konečnom dôsledku chápať ako jeden z kľúčových autorských zámerov, ktorý Vansová v románe *Kliatba* predložila a chcela pre ďalšie generácie zdokumentovať. „Viem, viem, nemôže sa moja dievka prirovnávať ich krásnej pani dcére, ale aj ich milosť má srdce otcovské a naostatok: nad nami je jeden zákon, jeden zákon pre všetkých...“²⁰⁹ Nerovnosť dvoch sociálnych tried sa vinie celým románom²¹⁰, Božia spravodlivosť napokon dostojí svojho – diabol Fekete zapríčini smrť obyčajnej meštianky Madleny, ako spôsobí i smrť zemianky – Františky Veselovskej.

4.3 Román *Sestry*

Ostatný Vansovej román má názov *Sestry*. Ten podobne ako román *Kliatba* mala autorka takmer 30 rokov v rukopise. Možno ho radiť k najmenej známym a najmenej reflektovaným dielam Vansovej tvorby: „*Pravdaže román Sestry už vyšiel do celkom odlišných spoločensko-politických a najmä literárnych podmienok. Aj jeho časopisecké, aj jeho knižné publikovanie už spadá do čias nielen nástupu, ale už rovno aj rozvoja novej literárnej generácie, a to nie iba postrealistickej, ale už aj postmodernistickej, poetisticko-expresionistickej; vychádza skoro zároveň s románmi Urbana a Hronského, ale aj Horvátha,*

206 VANSOVÁ, T. *Kliatba*. [online]. [cit. 27. 1. 2020]. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/625/Vansova_Kliatba/5.

207 VANSOVÁ, T. *Kliatba*. Bratislava. Tatran. 1968. S. 100.

208 Op. cit., s. 115.

209 Op. cit., s. 109.

210 „Oni nás smú hanobiť, naše dcéry a ženy prenasledovať, oni smú zabíjať, vraždiť.“ Op. cit., s. 167. „Okolo jedenástej, prechádzajúc popred Feketeov dom (vojenská stráž – pozn. E.G.), počul krik a plač rozlievať sa z domu. Potom bolo počuť akoby padanie akýchsi ľahkých predmetov a buchot na dvere. Rata ľudia! Ozval sa zúfalý ženský výkrik. Vojak zastal a načúval. Mal rozkaz pri podozrivom huku vojsť do domu obyčajného meštana. Zemiansky príbytok bol spopod toho rozkazu vyhlúčený.“ Op. cit., s. 162.

*Vámoša a iných. Je dosť pochopiteľné, že v takomto kontexte mu ani kritika, ba ani čitateľia nevenovali takú pozornosť ako pred tridsiatimi rokmi Sirote Podhradských.*²¹¹

Svojím žánrovým zameraním ide o román pre ženy, ktorý sa však už vymaňuje z čisto sentimentálno-romantickej línie, ktorá bola prítomná práve vo Vansovej románovej prvotine *Sirotka Podhradských*. Posun je pochopiteľný už len z hľadiska časového odstupu (román *Sirotka Podhradských* vychádza v roku 1889, román *Sestry* [*Ariadne*] v roku 1927). Časový posun je citeľnejší z dôvodu turbulentných zmien v otázke ženskej emancipácie, vzdelávania žien, zapájania žien do kultúrno-spoločenského života. Vansová to ako autorka dokázala v svojom diele reflektovať iba čiastočne.

Z genologického hľadiska Vansová neprekračuje obvyklý rámec románu pre ženy obohateného o výrazné a časté pronárodne orientované myšlienky, ktoré boli typické predovšetkým pre slovenskú literatúru 19. storočia, avšak v snahe o zaradenie románu „do modernej literatúry“ volí Vansová pre svoje dielo atypický motív antického Grécka, ktorý sa útržkovito vinie celým dielom. Avizuje ho už pôvodný názov románu – *Ariadne*, pod ktorým dielo vychádzalo v časopise Slovenská krajina. Tento „prekvapivý motív“²¹² je v románe reprezentovaný profesorom Jánom Hilárom²¹³ a jeho obdivom ku gréckym reáliám: „Menovite chcel dopodrobna počuť opis tej cesty, ktorá sa vinula západne od Grécka. Keď mu to rozprávala, s radosťou v tvári sledoval jej reči a zdalo sa mu, že vidí, čo ona videla. Duševne cítil sa blízko tej zvláštnej zemi, vlasti héroov a filozofov, ktorú Homér ospieval a v duchu blúdil s Odyseom pomedzi ostrovami i teraz tak pamätnými a krásnymi. Čo by dal za to, keby on, aspoň z diaľky videl tie brehy, ten posvätný Olymp, ktorý sa tak rád zahaljuje do závoja oblakov pred zrakmi toho teraz pidimužického národa!“²¹⁴, výraznejšie však neovplyvňuje dejový rámec románu.

Román *Sestry* samostatne nepredstavuje výrazný zásah do slovenskej umeleckej tvorby, je ale pozoruhodný z hľadiska axiologického rozboru v rámci Vansovej tvorivého profilu. Literatúra prirodzene reflektuje autorov postoj k etickým, náboženským, vlasteneckým, životným a ďalším hodnotám autora. To prirodzene platí aj pre Vansovej diela. Pri bližšom skúmaní možno hodnotiť, že Vansovej životný hodnotový systém zrkadlený v literárnom pretavení sa v priebehu rokov frapantne nemenil. Vansovej paradigmy ostali nemenné a autorka akoby prinášala len nový spôsob nahliadania na ne. Rovnako je to i v súvislosti s románom *Sestry*, v ktorom

211 NOGE, J. *Poznámky k Vansovej románu Sestry a k niektorým otázkam vydávania jej diela*. In: KOCÁK, M. (ed.) *Literárny archív 29 – 30*. Martin. 1994. S. 218.

212 Op. cit., s. 220.

213 Meno Ján Hilár si otec *Ariadne* Paulíny zmenil ešte počas štúdií na Ján Aristid Hilarides, čo podľa Vansovej „nebolo to nič nového, ale nebolo to len napodobenie starých slovenských spisovateľov a učencov.“ VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 7. 8. 2017]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/2#axzz4huWrmHWu.

214 Op. cit.

ústredné témy zostali pre čitateľa už dávno známe zo skorších Vansovej diel. Jednak je to obrana slovenského národa, propagácia vzdelávania žien v slovenskom jazyku a rovnako i postavenie ženy v slovenskej spoločnosti. Vansová aj v románe *Sestry* propaguje jej charakteristickú tematickú triádu Boh – národ – rodina, tak populárnu i pre ďalšie slovenské autorky z prelomu storočí. Zmena nastáva v intencii pre vydanie diela. Vansová v 20. rokoch 20. storočia už primárne nevydáva diela, ktorými by musela de facto „pritiahnúť“ recipientku k slovenskej knihe. Historické udalosti zapríčinili, že vzdelanosť žien na slovenskom území po 1. svetovej vojne rapídne stúpila, Vansová teda už mohla uprednostniť umeleckú stránku a nemusela brať na zreteľ jednoduchosť diela a zrozumiteľnosť textu. Stále ale využívala literárne dielo na výchovu čitateľky.

Román *Sestry* môžeme chápať ako Vansovej znepokojujúcu výpoveď, ktorú autorka vyniesla ako kritiku spoločnosti²¹⁵ a poukazovala na neduhy, ktorým by sa mala čitateľská obec vyvarovať. Svoju kritiku vznáša na viaceré defekty dobového slovenského národa, čo sa napokon odzrkadlilo v stavbe samotného románu a nakoniec i v recenziách, ktoré vyčítajú románu čiastočnú torzovitosť: „*Stavba Sestier rozpadáva sa temer do niekoľkých samostatných noviel.*“²¹⁶ V rámci nášho axiologického rozboru sa pokúsime rozobrať všetky primárne okruhy Vansovej subjektívnych hodnôt reflektovaných priamo v predmetnom románe.

4.3.1 Vzťah muža a ženy v dobovej spoločnosti

Čo bolo pre Vansovú ako osobu i autorku najviac znepokojujúcim činiteľom, na ktorý primárne upriamovala pozornosť v danom románe, sama vyjadrila slovami: „*V tomto románe som chcela predviesť tú smutnú skutočnosť, že mužskí – a to nie len mladí, ale i starší, považujú lásku a snáď i dievča, alebo mladú ženu, ako predmet zábravy, čiže rozkoše, bez toho, aby si uvedomili, aký hriech pášu na tom dievčati, ktoré verí, ľúbi bez falše a sklamaná pozde zbadá, že nebola opravdu milovaná. A duša dievčata je na celý život poškvrnená.*“²¹⁷

Relevantnou skutočnosťou je, že *in casu* už nejde o okrajový motív, ako bolo možné vnímať exempli gratia príbeh znásilnenej Veroniky v románe *Sirota Podhradských*. Ďalší výrazný posun je, že už nejde o bezbranné dievča – obeť. V románe *Sestry* autorka obsadzuje hlavnú postavu diela do roly spolupáchateľky prečinu voči viere a dobrým mravom. Tento zvrat je kľúčový pre pochopenie hodnotového odkazu románu. Vansovej hlavné hrdinky mali tendenciu byť stelesnením dobrých mravov, poslušnosti k rodičom a všeobjímajúcej dobroty, zároveň išlo o postavy

215 Netreba zabúdať, že Vansová vedela písať i kriticky, stačí si pripomenúť jej poviedku 2888.

216 MRÁZ, A. *Literárne dielo Terézie Vansovej*. Tur. Sv. Martin. Živena. 1937. S. 82.

217 VANSOVÁ, T. *Odpisy listov T. Vansovej pre Matulayovú*. S. 11. Dostupné v: LA SNK 41 RRR.

oplývajúce nielen duševnou, ale i fyzickou krásou. Na sklonku tvorivého obdobia nám Vansová predstavuje hlavnú hrdinku ako krásnu a národne uvedomelú mladú ženu: „*Aká čistá, opravdove dievčenská krása!* [...] *Aký zriedkavý vzor pre umelca, pre básnika* [...] *Vy ste Slovenka?*“, *Áno,* odpovedala deva a jemu sa zdalo, že to malé slovíčko vyslovila s akousi hrdosťou²¹⁸, ktorá napriek svojej dobrej výchove nedokáže odolať svetským pokušeniam a súhlasí s mimomanželským vzťahom prieciacim sa božím zákonom. Vo Vansovej tvorbe môže byť prítomnosť tohto motívu prekvapivá o to viac, že Ariadne nie je prvoplánovo negatívna postava románu.

Tento – pre autorku netypický zámer – by sa mohol prvotne odôvodniť snahou Vansovej reagovať na nové čitateľské tendencie slovenskej ženy, a teda, že i konzervatívna Vansová sa snažila prispôbiť preferenciám čitateľky 20. storočia, ktorej už nepostačovala sentimentálna „ideálna láska“ typická pre romány predošlého veku a vyhľadávala odvážnejšiu formu ženských románov. Toto dekodovanie by sa mohlo javiť ako správne a logické, najmä, keď si pripomenieme Vansovej finančné problémy a s tým súvisiacu potrebu publikovania diel.

Túto hypotézu je však nutné zamietnuť v momente, keď zistíme, že Vansová napriek tomu, že „*démonické kúzlo [nemanželskej lásky] je zlomené*“²¹⁹, Ariadne pochopí zaslepenosť svojho nemravného konania a dúfa v odpustenie, pretože „*Spasiteľ odpustil [aj] veľkej hriešnici Márii Magdaléne [...] nadovšetko preukázal jej Svoju veľikú milosť pri Svojom slávnom Vzkriesení, že jej prvej sa ukázal*“²²⁰, morálne odsúdi svoju hlavnú hrdinku románu a vyriekne nad ňou svoj vlastný ortiel: „*pôvodne mala Ariadne zomrieť dľa Písma – pokuta za hriech je smrť.*“²²¹ Tento neúprosný súd nad mravným pochybením ženy nás presvedča o tom, že Vansová ostala vo svojich zásadách nekompromisná a odmietla sa prispôbovať zmenám doby. Práve z uvedeného možno usudzovať, že na predložený román, ako bolo napísané už vyššie, možno skutočne primárne nahliadať iba ako na kritiku poklesu mravu mladých žien, ako na výrazné upozornenie pred nebezpečenstvom, ktoré im pri podľahnutí opačnému pohliaviu hrozí. Vansová dokázala vykresliť Ariadnin trest za prečin voči dobrým mravom – pomätenie sa – skutočne presvedčivo a nelichotivo: „*Ariadne kričala a zase sa sypali nadávky špatné a vulgárne z jej úst [...] vyskočila a napadla doktora. Nastal zápas [...]*, *Kto to kričí? Veď je to sestrin hlas, ale aký neprirodzený a desný? Bože môj, čo sa s ňou robí?*“ [...] *Ach, kde je krása tejto bytosti? Tvár je strhaná, zapuchnutá, rudé škvrny a stopy po nechtoch ju zohyzďujú. [...] Tu prestávajú všetky osobné city, ona je len objekt – a to nebezpečný*“²²², čím len potvrdila odsúdeniahodnosť jej činu.

218 VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 28. 10. 2020]. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/1.

219 Op. cit.

220 Op. cit.

221 VANSOVÁ, T. [osobná korešpondencia]. Dostupné v: LA SNK 198 D 1.

222 VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 28. 10. 2020]. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/1.

Autorka sa napokon rozhodla svoju hrdinku uchrániť od smrti, ktorej by jej správanie bolo hodné, a nechala jej ďalší osud na Bohu.²²³

Ariadne nie je jediná postava v románe, ktorú sladká a opojná vôňa zakázanej vášne privedie k nešťastnému životu. Podstatný, a podľa Vansovej súdu iste i veľmi poučný, bol príbeh Ondreja Toporčíka a matky jeho dieťaťa. Opätovné vzplanutie „hriešnej“ nemanželskej lásky tentokrát privedie ženu do druhého stavu, otec dieťaťa, hlavne na príkaz vlastnej matky, sa rozhodne dievča opustiť, pričom Vansová nezabudne poukázať na skazenosť spoločnosti, ktorá mužom podobné hriechy²²⁴ toleruje a obviňuje z nich predovšetkým ženy: „*A potom, keby aj tak bolo, tak je vino- vaté len to dievča. Mohla sa mu nedať ošialiť, veď môžete vedieť, akí sú mužskí, ak sa im pekná, hladká tvárička usmeje, už sú pobláznení!*“²²⁵

Signifikantným znakom predloženého románu je, že Vansová už nezasadzuje túto morálne rozpustilú spoločnosť do mesta, ako to bolo obvyklé pre jej predošlé diela. Stierajú sa hranice medzi duchovnou čistotou mravne dokonalého slovenského ľudu z dediny a skazenou panskou spoločnosťou z mesta. To je veľmi podstatná zmena Vansovej myslenia a celkového odkazu predloženého literárneho diela. Je to akoby porušenie zaužívanej programovej koncepcie idealizmu slovenského vidieka, ktoré sa spája s počiatkami slovenskej literárnej aj kultúrnej tradície. Afirmatívne k tomu vyznieva Mrázovo tvrdenie o realistických autoroch: „*Dedina dávala pred vojnou slovenským vzdelancom a spisovateľom istotu, že národný boj nie je márnny.*“²²⁶ Toto odheroizovanie slovenského národa žijúceho na dedine je

223 Otázka viery v Boha je veľmi silným motívom pretkaným celým románom. Hlavná hrdinka je – „ľahostajná“ k viere, i táto skutočnosť môže ale odrážať to, prečo bola Adriadne schopná podľahnúť svetským pokušeniam, pretože na viery v Boha začala zabúdať: „*Sestrička drahá! teba čosi trápi – a ty nechceš mne sveriť žiade svojej duše – a tuším, i modlíš si sa prestala, tak ako si sa dakedy modlievala svoje modlitby. Hľa, tvoj ruženec zaprášený visí nad tvojou postielkou. Ale Marienka pomlčala, len vzdychla a pomyslela si: Aspoň sa ja budem modliť za teba!*“ Marienka, 100 % kladná hrdinka románu, už z podstaty veci veriacia je: „*Ó Pane, Otče náš, ktorý sám si láska, Ty vštepuješ do srdc ľudských tento Boží cit, aby sa naplnilo prikázania Tvoje! Tebe Pane môj, sverujem úprimne to, čo mojím srdcom hýbe, po čom túži: Ó Pane, Ty vidíš, lebo si mocný a láskavý zároveň. Teba prosím, chráň toho, ktorého moje srdce ľúbi! Rozviň perute otcovskej lásky Svojej nad ním, aby, kade chodíť bude, bezpečný bol! Rovnajte cestu jeho, aby trne nepichaly, kamene neurážaly nôh jeho! Veď ho po stezkách Tvojich, aby v Tvojej službe vždy zmužilo kráčal a nedať sa sklátiť od dobrého ani sľubom lstivých, ani hrozbám mocných tohoto sveta! Chráň ho pred nástrahami zlých ľudí, udržuj ho, aby neklesal vo viere, aby čisté srdce jeho ostalo vždy čistým a duša jeho nebola poškvrnená vinou a hriechom. Ak je možno, ó Otče sívot a opustených tak doveď nás ešte v tejto časnosti spolu, aby sme ruka v ruke kráčali životom ku večnému cieľu. Ale jestli Tvoja svätá vôľa je, aby sme sa na tejto zemi viacej síst nemali, tak spoj nás tam, pred Tvárou Tvojou, kde oslávení a očistení od nízkych trosiek zemských duše naše plesat budú v radosti večnej, neskonalej. Ameň.*“ VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 16. 11. 2019]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/2#axzz4huWrmHWu.

224 „*Hriech je už, že sa to stalo, hriech by bol do neba volajúci, keby váš pán syn opustil tú, ktorá mu uverila [...] to je povinnosťou každého takeho muža, aby vrátil česť dievčaťu, ktoré z lásky dopustilo sa hriechu.*“ Op. cit.

225 VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 28. 10. 2020]. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/1.

226 MRÁZ, A. *Postavy a dílo. Povojnový slovenský román*. Praha. František Borový. 1939. S. 6.

pre Vansovú krokom k modernej literatúre. Tento fakt potvrdzuje postava Žofie²²⁷, jednej zo sestier Hilaridesových v románe. Žofia je vykresľovaná ako žena, u ktorej záujem o rodinu vystriedal záujem o hmotné statky a šum veľkomesta, v ktorom žila: „*Sappho-Žofia odišla cudzejšia temer, ako bola prišla. [...] Zapadla, ako zapadaly tisíce dcér slovenských rodín, do cudzieho žvlvu. Jej deti už nevedia a nebudú vedieť slovensky – a nielen to, ale naučia sa nenávidieť všetko, čo upomína na slovenský ľud.*“²²⁸ Napriek tomu autorka románu nezatrúti túto postavu definitívne a v exponovaných rodinných záležitostiach sa Žofia zachová rozumne a jej konanie výrazne pomôže celej rodine. Vidíme teda jasný posun od hrdiniek žijúcich v meste z predošlých románov, v ktorých ich zasadenie do mestského prostredia automaticky predurčovalo k čisto negatívnemu správaniu, ako i vlastnému nešťastnému osudu.

Absencia kreovania výhradne čierno-bielych postáv sa neodzrkadľovala len v ženských postavách. Podobným spôsobom je vykreslený aj zvodca Vojnič – hlavný hrdina románu. V úvode diela sa môže recipient nazdávať, že je to človek s vysokým morálnym kreditom, ktorého od dobrých cieľov neodradí ani nepriaznivý osud danej doby: „*Ako syn nemajetného stolára začal svoju púť školami strednými. V VII. triede bol pre panslávizmus vylúčený zo všetkých stredných škôl v Uhorsku. Rodičia boli znechutení, porazení, lebo nevedeli sa vpraviť do toho, aby syn teraz mal ísť na remeslo, alebo do cudziny. Ale Laco, tak ako mnohí jemu podobní vyhodenci, šiel do Prahy a tam skončil obchodnú školu.*“²²⁹ Vzdelaný muž nemôže zničiť zaostalosť vzdelania mladých Slovieniek v ich rodnej reči, a preto sa podujme ich sám vzdelávať: „*podvolil vo voľných chvíľach učiť nás slovenskému pravopisu.*“²³⁰ Z vlastnej vôle bojuje proti rozširovaniu alkoholizmu na dedine: „*Vy ženy, nehanbite sa za takých mužov? Vidíte, akí sú spití – môžete ich ľúbiť?*“²³¹, za čo neskôr sám pykal. Príležitosť konať dobro pre národ ho vo veľkom lákala: „*Vedel, že to bez ťažkostí nepôjde, ale cítil sa silným duševne i telesne; okrem toho ho lákalo, ba, temer volalo k nemu, že poznal, ako úžasne zanedbané je toto hniezdo v národnom ohľade – a že tu by sa mu naskytila príležitosť pracovať pre národ a budiť ľud hlivejúci v porobe stáročnej, trvajúcej až po tú dobu a ďalej...*“²³² Ruptúra v jeho konaní nastáva, keď sa čitateľka dozvedá, že vlastnú manželku nemiluje. Na postavu Vojniča sa v priebehu deja nabaľovalo množstvo ďalších nega-

227 „*Žofia bola pekná a statná pani a bola i sebedomá. Jej zovňajšok bol elegantný, všetko na nej poukazovalo na to, že je zámožná a že má spôsob k tomu, aby hrala dámu. Žila už viac rokov vzdialená v cudzom ovzduší, ďaleko od rodného kraja. V tých kruhoch, kam sa dostala, odcudzila sa úplne svojim – a nevedela už jedno-druhé ani pochopiť. Všetko tu našla tak malicherné, biedne, že sotva prišla, už túžila naspäť. Cítila, že už dávno nepatrí sem a dievčatá akoby jej ani rodné sestry neboly, tak nápadne sa delila od nich. Nielen že bola silnejšia, telnatá, ale i smýšľaním sa lišila od nich.*“ VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 7. 8. 2017]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/2#axzz4huWrmHWu.

228 Op. cit.

229 Op. cit.

230 Op. cit.

231 Op. cit.

232 Op. cit.

tívných charakterových črt – požičiava si peniaze, ktoré nespláca, manželke je neverný nielen s Ariadne, ale vyjde najavo, že má i množstvo ďalších žien, pomerne krátko po smrti manželky sa ožení znovu atď. Postavu Ladislava Vojniča možno interpretovať ako Vansovej varovanie čitateľkám, a teda, že i zdanlivo vzdelaný a dobrý človek, môže byť vo svojej podstate necharakterným hriešnikom.

Napriek Vansovej svedectvu: „*Medzi mužmi ich niet to mi môžete veriť (pozn. autorky: ideálni ľudia) – až na malé výnimky. Žiaden, zvlášte muž v takrečených najlepších rokoch, neuspokojí sa s platonickou láskou – a o priateľstvo nestojí, to si nájde u seberovného.*“²³³, nakoniec predsa len vkladá do románu jednu dvojicu, ktorej konanie možno nazvať priam príkladným, snáď aby predsa len nevznikol dojem, že všetko je stratené. Tvorí ju Ariadnina sestra Mariena a jej muž. Mariena nielenže svojim konaním dodržiava všetky zásady kresťanskej morálky, ale navyše nebesky i vyzera: „*Ach, pane Bože, just ako matka Božia na oltári v katolíckom kostole!*“²³⁴ a rovnako nezištné sú aj jej úmysly: „*Ďalej píše, ako sa oba už tešia budúcej práci medzi tým opusteným ľudom. Ona sľúbila Milanovi, že s jeho pomocou a možno, že i pomocou inteligentných žien, sriadi nedeľnú školu pre ženy a dievčatá, aby nezaostávaly vo vzdelaní za ženami iných národov v Amerike.*“²³⁵ Jednostranne pozitívne je vykreslená aj postava jej manžela Milana: „*Milana mal rád, poznal jeho čistý charakter a preto neváhal mu sveriť svoje milé diela.*“²³⁶ Prosto: „*Obaja boli vzácne čisté duše, hľadajúce večné Pravdy Božie. A na ceste k cieľu, ktorý je každému vyznačený – zatúžili kráčať spolu v láske Bohom posvätenej, v láske, nad ktorou sa i anjeli v nebi radujú.*“²³⁷ „*A v take chvíle, keď stoja na palube, jeden vedľa druhého cítia, ako by boli oba zahrnutí do lásky Toho Najvyššieho, ktorý nie len že riadi a spravuje tie svety tam hore, ale stará sa i o tie Jeho slabé a mdlé deti na zemi, keď mu dôverujú.*“²³⁸

4.3.2 Postavenie ženy v spoločnosti a pri naplňovaní národných povinností

Napriek 30-ročnému posunu od napísania Vansovej prvého románu *Sirota Podhradských*, sa v románe *Sestry* nijak frapantne nezmenil názor na postavenie a úlohu ženy v spoločnosti. Tentokrát mala Vansová možnosť svoje názory vyjadrovať priamejšie, a nebola potreba schovávať ich iba do listov svojim priateľkám, ako tomu bolo na konci 19. storočia: „*Musela by som byť hodne mechom udretá, keby som*

233 Op. cit.

234 Op. cit.

235 Op. cit.

236 Op. cit.

237 Op. cit.

238 Op. cit.

nevedela, že u nás je pre takzvanú ženskú otázku pole neúrodne²³⁹. Tentokrát vyjadrovala túžbu po uznaní ženského elementu v spoločenskom dianí jednoznačne: „Pre seba usporiadala Ariadne bočnú izbu. Tam uložila tie najchatrnejšie kusy nábytku, ktoré sa zachovali, tam mala svoju posteľ i šijací stroj, na ktorom mala šiť nádejným zákazníčkam šaty – za peniaze.“²⁴⁰ Z toho môžeme vydedukovať, že žena teda už nemá byť iba ochrankyňou domáceho krbu, nemá byť len „doplnkom“ muža, ale je jej dovolené prispievať svojou prácou a svojím konaním k finančnému zabezpečeniu rodiny. Mariena – ideálna hrdinka románu a sestra hlavnej hrdinky, sa odvážne púšťa do zriaďovania nedeľnej školy. V celom diele však nie je náznak toho, že žena by v svojom konaní, v svojich povinnostiach a právach mala byť mužovi úplne rovná.

V dobe publikovania románu *Sestry* nastáva doba, ktorá praje Vansovej myšlienkam o spôsobe emancipácie žien. Na mieste je však zamyslenie, či tento spôsob uvažovania nebol v danej dobe až príliš zastaralý. Pokiaľ nie zastaralý a nemoderný, tak aspoň nie výrazne inovatívny, dielo, ktoré hlásalo uznanie ženskej úlohy v spoločnosti nemohlo byť prelomové. Do slovenskej literatúry vstúpila v predmetnej dobe aj Hana Gregorová, ktorá vyjadrovala – na slovenské pomery – revolučné myšlienky o postavení ženy a „predkladá nový ideál ženy; ženy dychtiacej po sebarealizácii, sebaidentifikácii, po pravom vzdelaní a plnohodnotnom uplatnení sa vo verejnej sfére.“²⁴¹ a dokonca na schôdzi Živeny kritizovala ženu, ktorá by nemala túžbu sa samostatne vzdelávať a osobnostne rásť: „Niet ani túžby po vzdelaní. Úzky obzor háčkovania, vyšívania naplňuje ich životy. Lenivosťou sa menuje, ak sa nájde dievča, ktoré miesto týchto prác zoberie knihu. A predsa priznať si musíme, že prečítanie dobrej knihy pre život viac znamená, ako 2 – 3 metre uháčkovanej čipky. Menej času malo by sa venovať ručným prácam a viac času knihám.“²⁴² Popri týchto odvážnych myšlienkach Vansová v svojich knihách proklamuje miesto ženy ešte stále pri jej mužovi: „Ale, však, sestrička, to je naše určenie, že musíme nechať otca i matku a ísť s mužom, ktorého naše srdce si vyvolilo. Ja musím ísť s ním, s Milanom, kamkoľvek on pôjde.“²⁴³ A hneď po svadbe: „Okolo Jána, jako dá Boh zdravia, čakajú synáčka, alebo dcerušku.“²⁴⁴, aj keď uznáva, že žena môže konanie svojho muža výrazne ovplyvňovať: „Ale, keď povážime, že rozumná žena veľmi mnoho môže zmeniť na mužovi, že jej vplyvom i zjemnie,

239 CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. *Terézia Vansová – Slovenka doma i na cestách*. Bratislava. Aspekt. 2011. S. 313 – 316.

240 VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 7. 8. 2017]. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/1.

241 LOBOVÁ, A. *Žena v literárnej tvorbe – Hany Gregorovej*. In: PAVERA, L. – NEBESKÝ, J. K. *Žena v českej a slovenskej literatúre*. Opava. Slezská univerzita v Opavě. 2006. S. 67.

242 GREGOROVÁ, H. *Živena, zábavno-poučný časopis*. R. 6. Martin: Kníhlačiarisky učastinársky spolok, 1912. S. 19.

243 VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 7. 8. 2017]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/2#axzz4huWrmHWu.

244 Op. cit.

*i názory iné dostane.*²⁴⁵, prípadne si ho vychovať podľa svojej vôle.²⁴⁶ Spôsob, akým Vansová v prvej tretine 20. storočia predstavuje postavenie a úlohu ženy v románe *Sestry* nemôže byť pre modernú ženu ničím prekvapivým: „*No, no, no, zasmial sa lekár, nebuďte plachá ako malé vĺča. Nechcem sa utierať, ale i vám by sa zišlo základného liečenia. Hlavné, nerozčuľovať sa, nestarať sa do politiky, Paulíne – to nie je pre ženy. Ženám je vymešaný kruh účinkovania v spoločnosti – a doma vareška a – ihlička!*“²⁴⁷

4.3.3 Pronárodné poslanie románu

Istým tematickým anachronizmom sa môže zdať Vansovej zotrvávanie na umeleckom spracovaní a zobrazení národného zápasu slovenského národa proti maďarizačným snahám na prelome 19. a 20. storočia, veď dobovú ženskú čitateľku 20. a 30. rokov 20. storočia zaujímajú skôr aktuálnejšie témy sociálne či dokonca žensko-emancipačné. Vzhľadom na okolnosti publikácie by sme sa mohli uspokojiť s konštatovaním, že ide o prostý dôsledok časového odstupu vzniku konceptu diela a jeho publikácie, ktorý preklenul z pohľadu slovenskej spoločnosti etapy diametrálne odlišné, oddelené takým historickým míľnikom, akým bolo získanie vlastnej štátnosti v rámci Československa, ako aj dôsledok tlaku životných podmienok Terézie Vansovej, ktoré ju nútili do publikačnej činnosti, aby zabezpečila svoje prosté živobytie. Tento záver, hoci legitímny a nachádzajúci svoje odôvodnenie v literárno-historických prameňoch, nepochybne môže byť doplnený i iným rozmerom, a to axiologickou determináciou Terézie Vansovej, ktorá sa v rámci jej literárnej produkcie menila len veľmi nepatrne bez ohľadu na prekotné zmeny sociálno-politického kontextu. Terézia Vansová zostáva národovkyňou, národne uvedomelou Slovenkou a hoci (i ako propagátorka česko-slovenskej vzájomnosti) preukázateľne úprimne a radostne víta vznik Československa ako veľké (a pre Slovákov snáď i nečakané) víťazstvo, za čo sa jej samotnej dostáva uznania za jej vlastný prínos, neopomína pokračovať v posilňovaní národného uvedomenia slovenského národa, ktorý v mladej republike dostáva nové príležitosti na vzdelávanie a sebarozvoj. Ženská čitateľka tak nepochybne mohla vnímať „historické“ námety maďarizačných tlakov v románe *Sestry* ako reminiscenciu a kontrastný obraz minulých ťažkých podmienok a aktuálnych nových príležitostí. Vansová – koherentná vo svojich hodnotách a oddaná ich odovzdávaniu prostredníctvom svojej tvorby, ponechaním týchto námetov v diele mohla odkázať novej generácii Sloveniek: nezabudnite a konajte. Tento rozmer, a teda i existencia špecifického autorského

245 Op. cit.

246 „*Prečo si sa vlastne už nevydala? Hľa, mohlo byť i tebe tak dobre, ako je mne. Ja som dlho nevyberala – a dobre som obišla. Mám muža, ktorého som si podľa svojej vôle vychovala,*“ Op. cit.

247 Op. cit.

záujmu nakoniec aj viac zodpovedá Vansovej osobnostnému profilu – jej cielavedomosti a národno-buditeľskému nadšeniu.

Na rozdiel od románu *Sirota Podhradských*, v ktorom sa Vansovej podarilo až puristicky udržať si čistotu žánru ženského/dievčenského románu, sa do románu *Sestry* snažila zakomponovať už viac proslovenských, pronárodných myšlienok. Hlavná hrdinka („*A vtedy s utajenou zlosťou pozoroval, aká je Ariadne-Paulina teraz krásna a – šťastná; – ako hlási sa k slovenskému slovu, ako na jej pokyn teraz miesto maďarských piesní ozývajú sa krásne naše trávničky.*“²⁴⁸) je od prvého momentu charakterizovaná ako hrdá Slovenka čítajúca práve Šoltésovej román *Proti prúdu*.²⁴⁹ Zmena spoločenských podmienok, ktorá nebola dostatočne reflektovaná vo Vansovej tvorivej činnosti, však zabránila tomu, aby sa román stal výraznejšie úspešným dielom vo Vansovej tvorivom profile.

„*Pravda, vydanie románu Sestry už prišlo trochu – ešte nie celkom – neskoro, lebo v tridsiatych rokoch nášho storočia sa aj záujmy slovenských čitateľiek začínajú asi trochu meniť, hoci vzhľadom na pretrvávajúci bi-trilingvizmus slovenských najmä meštianskych vrstiev, konkurencia maďarskej a nemeckej a možno už i českej literatúry pre ženy a dievčatá stále trvala.*“²⁵⁰

4.4 Závery

Vychádzame z hypotézy, že každé literárne dielo stvárňuje hodnoty svojho autora a odráža autorov prístup k nim. Vo vybraných dielach Terézie Vansovej sme sa rozhodli identifikovať vopred určené axiologické hodnoty a zároveň analyzovať genologickú modifikáciu diel s ohľadom na autorské zámery Vansovej.

Z vyššie uvedeného je jasné, že Vansová ako literátka, mala v dejinách vývinu slovensky písaného románu svoje nenahraditeľné miesto. Každý z románov vznikol s iným zámerom a každý z románov zohral inú úlohu v slovenskom literárnom prostredí. Napriek tomu, v románoch možno nájsť znovu obdobný rebríček hodnôt, ktorý uvádzame už v úvode monografie:

- osveta a vzdelávanie (najmä žien a ľudových vrstiev),
- ženská emancipácia (v kresťansky obmedzenej forme),
- obrana slovenskej národnej a kultúrnej identity,

248 Op. cit.

249 „*Ale vás obľahuje, vy by ste radšej čítali, pritom pozrel na knihu, opretú na strane. Nie práve; ja som túto knihu už prečítala, a to nie raz. Ale vždy ešte nachodím v nej niečo nového, krásneho a pozoruhodného. Pri tom sa pohla s úmyslom, že knihu položí do kabelky, ale kniha spadla na zem. Eudevít sa sohmú, zdvihol ju a pozrel na titulnú stranu. Proti prúdu, prečítal správne, ale s prízvukom cudzím. Vy ste Slovenka? Áno, odpovedala deva a jemu sa zdalo, že to malé slovičko vyslovila s akousi hrdosťou.*“ Op. cit.

250 NOGE, J. *Poznámky k Vansovej románu Sestry a k niektorým otázkam vydávania jej diela*. In: KOCÁK, M. (ed.) *Literárny archív* 29 – 30. Martin. 1994. S. 220.

- propagácia slovenskej (predovšetkým česko-slovenskej) vzájomnosti,
- presadzovanie mravných zásad (najmä vychádzajúcich z kresťanskej tradície slovenského prostredia).

Osveta a vzdelávanie sú jednoznačne najintenzívnejšie propagované v diele *Sestry*. Je kritizované, že „v ten čas dievčatá netúžily tak po učení, ba ani nemaly príležitosti a spôsobu“²⁵¹. Prostredníctvom postavy Marieny a jej aktivít je poukazované na nutnosť zvyšovania edukácie podpriemerne vzdelaných slovenských žien. Vojnič ľutuje „neznalosť literatúry slovenskej“²⁵² u žien a napriek tomu, že je postavou negatívnu, tak sa rozhodne proti tejto neznalosti bojovať a vzdelávať slovenské ženy.

Aj keď prvý Vansovej román *Sirota Podhradských* osvetu ženských ľudových vrstiev nepropaguje v diele tematicky, tak samotné rozhodnutie knihu napísať spôsobom zrozumiteľným pre jednoduchú ženu s primárnym cieľom pritiahnúť slovenské ženy ku slovenskej knihe propaguje hodnotu osvetovej činnosti u slovenských žien.

Dielo *Kliatba* bolo písané a publikované v snahe o naplnenie Vansovej vlastných autorských intencií, prostredníctvom ktorých sa chce realizovať ako plnohodnotná realistická autorka a línia osvety nedostatočne vzdelaných žien sa do neho neprepisuje.

Pri hľadaní prejavov ženskej emancipácie v dielach Terézie Vansovej nesmieme zabúdať na spôsob, akým Vansová emancipáciu chápala. Revolučné myšlienky o samostatnosti žien nenájde v žiadnom z jej diel. Najodvážnejšie o statuse ženy hovorí román *Sestry*, čo môže byť pochopiteľné práve z dôvodu, že ide o autorkin posledný román, ako však už bolo uvedené vyššie, ani v tomto prípade nejde o revolučné myšlienky, ale skôr iba o potvrdenie idey, že žena má právo na vzdelávanie, na spolupodieľaní sa na chode domácnosti, ale jej miesto je vždy a stále pri mužovi. Romány *Sirota Podhradských* a *Kliatba* sa prejavom ženskej emancipácie výraznejšie nevenujú. Je možné, že v románe *Sirota Podhradských* sa Vansová ešte neodvažovala hovoriť otvorene o postavení ženy a jej mieste v spoločnosti. Žáner, ktorý si pre svoju románovú prvotinu vybrala, odvážne emancipačné myšlienky ani nevyžadoval. Dielu by dokonca mohli v danej dobe, v danej spoločenskej situácii ublížiť, najmä s prihliadnutím na fakt, že v roku 1889 Vansová ešte nebola etablovanou spisovateľkou a jedinými literárnymi kritikmi boli výhradne muži. V *Kliatbe* Vansová venovala pozornosť historickej vernosti, hlavná hrdinka zo začiatku 18. storočia nemohla byť zo svojej podstaty hrdinkou hlásajúcou rovnosť pohlaví.

Odchovankyňa Vajanského ideí a obdivovateľka Šoltésovej nemohla v svojich dielach opomenúť obranu slovenskej národnej a kultúrnej identity proti „maďar-

251 VANSOVÁ, T. *Sestry*. [online]. [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/931/Vansova_Sestry/2#axzz4huWrmHWu.

252 Op. cit.

ským režimom spracovanej vlasti“²⁵³, najintenzívnejšia je v románe *Sestry*, kde však ako bolo už uvedené vyššie, bola daná tematika najmenej žiadúca z hľadiska aktuálnej spoločensko-historickej situácie. Román *Kliatba* sa jasne vyjadruje o nespravodlivosti uhorských zákonov voči slovenskému národu a predovšetkým o nerovnosti šľachty s obyčajným dedinským ľudom. *Sirota Podhradských* národné myšlienky v podstate ignoruje. Bolo tak učinené zámerne kvôli zachovaniu čistoty žánru, práve preto, aby vznikol skutočne slovenský román pre ženské publikum, a teda bez „nezaujímavých náročných mužských tém“, ktoré ženskú čitateľku nezaujímali.

Bez ohľadu na to, že Vansová bola celý život výraznou propagátorkou slovankej, a predovšetkým česko-slovenskej vzájomnosti, v románovej tvorbe propagovanie tejto hodnoty chýba a objavuje sa len vo výnimočných či menej výrazných zmienkach.

Hodnota, na ktorej Vansová svoje romány doslova postavila, bola jednoznačne presadzovanie mravných zásad vychádzajúcich z kresťanskej tradície slovenského prostredia. Pokiaľ totiž všeobecne pre žáner románu platí, že odráža životné hodnoty autora, tak je prirodzené, že Vansová túto hodnotu proklamovala predovšetkým tu. Mravné zásady kresťanskej morálky Vansová pevne formovali ako dcéru a manželku evanjelického kňaza. Vansová ani na sklonku života nepoľavila v svojich zásadách a to jasne demonštruje román *Sestry*. Román *Sirota Podhradských* predkladá predovšetkým platné vzorce správania sa pre mladé ženy, ale výrazne sa sústreďuje na vzťah rodičia – deti. Podobne je to aj v románe *Kliatba*, v ktorom hlavná hrdinka na základe svojej poslušnosti rodičov príde o vlastný život drastickým spôsobom. Román *Sestry* ukázal ako jediný hrdinku, ktorá sa Božím zásadám priečila, Vansová však veľmi názorne ukázala, aké bude mať podobné správanie dôsledky.

Význam jednotlivých románov pre dejiny slovenskej literatúry môžeme radiť podľa dátumu ich vydania. Jednoznačne najvýraznejší impakt v kultúrnom prostredí mal a má román *Sirota Podhradských*. Práve pre tento román platí, že najzaujímavejším a najcennejším prínosom z hľadiska literárnoteoretického je práve otázka modifikácie samotného žánru práve pre edukatívne potreby podpriemerne vzdelanej slovenskej ženy. Pri ostatných dvoch románoch je autorská stratégia už úplne odlišná. V románe *Kliatba* autorka síce nezískala kladné hodnotenie kritiky, napriek tomu zaň získala Štátnu cenu za literatúru. Román zároveň môžeme zo žánrového hľadiska označiť za prvý slovensky písaný horor nesúci znaky frenetickej literatúry. I tento román preto možno považovať zo žánrového hľadiska za jedinečný. Posledný Vansovej román *Sestry*, napriek tomu, že nezohral signifikantnú úlohu v dejinách slovenskej literatúry, tak je nesmierne cenný z hľadiska skúmania práve už vyššie spomenutej axiologickej škály. Pre pozorného čitateľa, ktorý pozná zároveň aj pozadie Vansovej osobného života, je nesmierne zaujímavé skúmať, ako autorka na sklonku života odhalila v predmetnom románe nesmierne veľa

253 Op. cit.

o svojich celoživotných postojoch a názoroch na hodnoty, ktoré v svojich dielach obhajovala. Práve z tohto dôvodu sme sa v poslednej podkapitole venovali práve predovšetkým rozboru hodnôt propagovaných v diele. Zo žánrového hľadiska totižto román nebol dostatočne inovatívny či netypický.